

تامارا ماکارنکو^۱

پس از حادثه بمب‌گذاری فوریه سال ۱۹۹۹ در تاشکند دولت ازبکستان به رهبری اسلام کریم‌اف به‌طور بی‌وقفه به آزار و اذیت اسلام‌گرایان آسیای مرکزی بخصوص قلع و قمع فعالان فرقه وهابی در دره فرغانه پرداخته است. از نقطه نظر دولت در حقیقت، وهابیت کم و بیش مترادف با تروریسم شده است.

اما ارائه چنین تصویری از وهابیت، اوضاع را در ازبکستان غیرواقعی جلوه می‌دهد. در حالی که اسلام کریم‌اف چنین می‌نماید که متقاعد شده است وهابی‌های ازبکستان مصمم به سرنگونی دولت وی و تأسیس یک دولت اسلامی هستند، مدرکی که بتواند ادعای او را ثابت نماید بسیار ناچیز است.

نمی‌توان گفت که بنیادگرایان اسلامی، اقتدار رژیم کریم‌اف را به چالش نمی‌کشند. بحران گروگانگیری در باتکن در سال ۱۹۹۹ تأکیدی بر این واقعیت است که افراط‌گرایان اسلامی در گستره آسیای مرکزی فعال می‌باشند. با این وجود چنین اقدام

نظامی نباید مستقلاً با وهابیت مرتبط باشد. رشد اسلام مبارز در ازبکستان کمتر با آرمانهای یک فرقه مرتبط بوده و بیشتر مربوط به شرایط اجتماعی-اقتصادی و سیاسی است. طبق نظر هالی کارتنر^۱ رئیس بخش اروپا و آسیای مرکزی سازمان دیدبان حقوق بشر، دولت ازبکستان همه مسلمانان را به یک چشم نگاه می‌کند چه آنها که ممکن است نیت جنایتکارانه داشته باشند و چه طبقه متوسط مسلمانان که فقط ریش داشته و به مسجد می‌روند. سرگئی بلاگوف^۲، یک روزنامه‌نگار روسی نیز ابراز داشت که اغلب به اسلام‌گرایان ازبک اشتباهاً برچسب وهابی زده می‌شود.

در اواخر دهه ۱۹۸۰، در بحبوحه فروپاشی اتحاد شوروی در پی ۷۰ سال محرومیت مذهبی ناشی از سلطه کمونیسم، وهابیت به‌عنوان یک جنبش که هدف اصلی آن آموزش سنتهای اسلامی به اهالی بومی بود تکوین یافت. از لحاظ تاریخی، وهابیت مایل بوده است تا ماهیتاً غیر سیاسی باشد. وهابی‌ها یک فرقه سختگیر مذهبی (خشکه مقدسی) در حوزه مذهب سنی اسلام (اهل تسنن) می‌باشند. وهابی‌های اولیه در اواسط قرن هیجدهم میلادی در عربستان سعودی به مناصب ظهور رسیدند و به واسطه جانبداری از ارزشهای اسلام سنتی به سرعت مشهور شدند.

در چارچوب شرایط جاری سیاسی ازبکستان، شیخ هراس‌انگیز وهابیت به حاکمان اجازه می‌دهد که سیاستهای مستبدانه خود را توجیه نمایند. در چنین وضعیتی، مقامات رسمی تاشکند چنین می‌پندارند که وهابیت تنها جنبشی است که می‌تواند کنترل اقتدارگرایانه دولت را بر کشور تهدید نماید. لذا دولت تلاش کرد که با معرفی یک نظام مذهبی جدید که برای کنترل مطلق بر نمایه‌های مذهبی در کشور تدارک دیده شده وهابی‌ها را قانوناً از صحنه حذف نماید.

1. Holly Cartner

2. Sergei Blagov

سرانجام وقتی که دولت با توسل به نیرنگ‌های قانونی، نتوانست از رشد مقتدرانه اسلام بکاهد در دست یازیدن به اقدامات سرکوبگرانه تردیدی به خود راه نداد. دولت امیدوار است تا با مقصر قلمداد نمودن وهابیت در حوادث تروریستی، تلاش رقبای بالقوه قدرت را خنثی نماید.

گروه‌های متعدد اسلامی در ازبکستان فعال می‌باشند و آنها که بیشتر با افراط‌گرایی مرتبطند وهابی‌ها نمی‌باشند، بلکه جنبش‌های اسلامی جدیدی هستند که از اسلام برای رسیدن به اهداف سیاسی خود استفاده می‌کنند. بسیاری از فعالان مسلمان با حزب التحریر اسلامی^۱ و حزب حرکت اسلامی^۲ در ارتباط بوده‌اند. به‌علاوه جمعه‌نمگانی، اسلام‌گرای ازبک، که ظاهراً مسئول تعدادی حملات تروریستی در گستره آسیای مرکزی است - به اشتباه برچسب وهابی بودن خورده است - حامی عمده خارجی وی وهابی‌های سعودی نیستند.

پیروان اسلام در ازبکستان، ارتباط وهابیت با بنیادگرایی اسلامی یا تروریسم را کم‌اهمیت جلوه می‌دهند. در عوض بسیاری در ازبکستان، مبارزینی که پایگاهشان در افغانستان، پاکستان و تاجیکستان می‌باشد را در بحران آفرینی مقصر می‌دانند. هنگامی که نظر صابر جان ایمان‌اف یکی از روحانیون دره فرغانه در خصوص فعالین مبارز اسلامی سؤال شد وی جواب داد: این متعصبین فقط سعی می‌کنند که از مذهب برای رسیدن به اهداف خود استفاده کنند. هیأت مدیره مسلمانان ازبک در روزنامه ازبکی «خلق سوزی» گزارش داد، «اخیراً افرادی ظاهر شده‌اند که از مذهب اصیل و خالص سوءاستفاده می‌کنند. گرایشهای خرابکارانه متنوعی مثل افراط‌گرایی با نقاب مذهب و تعصبات خشک وجود دارند که از خارج به کشور ما وارد شده‌اند.

بنیادگرایی اسلامی معضل در حال رشدی در ازبکستان و سرتاسر آسیای مرکزی است.

به هر حال این اشتباه است که به وهابیت به عنوان تنها محرک نظامیگری در منطقه نگاه شود. بدون شک بعضی از وهابی‌ها ممکن است با گروه‌های نظامی سروکار داشته باشند. با این وجود به طور کلی وهابیت یک جنبش نظامی نیست. ایده‌های منبعث از وهابیت آن چنانکه حاکمان ازبک می‌خواهند به مردمشان بقبولانند، معتقد به ترور نیستند. بنیادگرایی اسلامی در ازبکستان محصول یک اقتصاد ناپایدار، فساد گسترده و تجاوز به حقوق بشر است. اینها دشمنانی هستند که کریم‌اف چنانچه بخواهد تهدیدات تروریسم را در ازبکستان از بین ببرد، باید آنها را کنترل کند.

ترجمه علی‌رضا قاسمی

کارشناس اداره دوم مشترک المنافع

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی